למר למעוטי כספים למר למעוטי פרדות [א]ת"ר [1]אשר ברכך ה' אלהיך יכול נתברך בית בגללו מעניקים לו לא נתברך בית בגללו אין מעניקים לו ת"ל הענק תעניק [א]מכל מקום אם כן מה ת"ל אשר ברכך [ב]הכל לפי ברכה תן לו ר' אלעזר בן עזריה אומר[ב] דברים ככתבן נתברך בית בגללו מעניקים לו לא נתברך בית בגללו אין מעניקים לו א"כ מה ת"ל הענק תעניק [ג]דברה תורה כלשון בני אדם: תנו רבנן [ג]עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת [ד]אמה עבריה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת [ה]הנרצע [ו]והנמכר לעובד כוכבים אינו עובד לא את הבן ולא את הבת אמר מר עבד עברי עובד את הבן [ד]ואינו עובד את הבת מנהני מילי [ה]דתנו רבנן [2]ועבדך שש שנים לך ולא ליורש[ו] אתה אומר לך ולא ליורש או אינו אלא לך ולא לבן כשהוא אומר [3]שש שנים יעבד הרי לבן אמור הא מה אני מקיים ועבדך שש שנים לך ולא ליורש מה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האח [ז]מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה אדרבה מרבה אני את האח שכן קם תחת אחיו ליבום כלום יש יבום אלא במקום שאין בן הא יש בן אין יבום אלא טעמא דאיכא הא פירכא הא לאו הכי אח עדיף ותיפוק לי דהכא תרתי והכא חדא שדה אחוזה נמי מהאי פירכא הוא דקא נפקא ליה לתנא כלום יש יבום אלא במקום שאין בן: אמה העבריה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת: מנהני מילי אמר רבי פדא[ח] דאמר קרא [4]ואף לאמתך תעשה כן הקישה הכתוב לנרצע מה נרצע אינו עובד לא את הבן ולא את הבת אף אמה העבריה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת והאי לאמתך תעשה כן להכי הוא דאתא הא מיבעי ליה [ט]לכדתניא ואף לאמתך תעשה כן [ז]להעניק אתה אומר להעניק או אינו אלא לרציעה כשהוא אומר [5]ואם אמר יאמר העבד [ח]ולא אמה העבריה[י] הרי רציעה אמור הא מה אני מקיים ואף לאמתך תעשה כן להעניק א"כ נכתוב קרא לאמתך כן מאי תעשה שמעת מינה תרתי: [כ]הנרצע והנמכר לעובד כוכבים אינו עובד לא את הבן ולא את הבת: נרצע דכתיב [6]ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם [ל]ולא את הבן ואת הבת נמכר לעובד כוכבים מנין אמר חזקיה אמר קרא [7]וחשב עם קונהו ולא עם יורשי קונהו[מ] אמר רבא דבר תורה [ט]עובד כוכבים יורש את אביו שנאמר וחשב עם קונהו ולא עם יורשי קונהו מכלל דאית ליה יורשים [י]גר את העובד כוכבים אינו מדברי תורה אלא מדברי סופרים דתנן [נ]גר ועובד כוכבים שירשו את אביהם עובד כוכבים [כ]גר יכול לומר לעובד כוכבים טול אתה עבודת כוכבים ואני מעות טול אתה יין נסך ואני פירות משבאו לרשות גר אסור ואי סלקא דעתך דאורייתא כי לא באו לרשותו נמי כי שקיל חילופי עבודת כוכבים הוא דקא שקיל אלא מדרבנן גזירה הוא דעבוד רבנן שמא יחזור לסורו תניא נמי הכי [ס]במה דברים אמורים כשירשו אבל [ל]כשנשתתפו אסור [מ]עובד כוכבים את הגר וגר את הגר אינו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים [ע]דתנן [נ]לוה מעות מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו (א) [א] והתניא רוח חכמים נוחה הימנו לא קשיא כאן שהורתו ולידתו שלא בקדושה וכאן

למעוטי כו'. דלא תימא אשר ברכך רבויא הוא וריבה הכל וכיון דאיתרבי גדולי קרקע ובעלי חיים [פ](כל שכן) כספים: **הכל לפי הברכה.** אם נתברך הבית בשבילו הרבה תוסיף על הענקו ואם לאו אל תפחות מן הכתוב: **עבד עברי עובד את הבן.** אם מת אדוניו עובד את בנו עד מלאת שש או עד היובל הפוגעו בתוכם: **ואינו עובד את הבת.** אם אין לו בן: **ולא ליורש.** שאר יורשין כגון הבת או האח: **יעבד.** מדלא כתיב יעבדך: **שכן קם תחת אביו ליעדה.** שמייעד אמה העבריה בכסף מקנתה ואין צריכה קידושין אחרים דכתיב (שמות כא) ואם לבנו ייעדנה: **ולשדה אחוזה.** המקדיש שדה אחוזתו פודה בית כור זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף[צ] ואם לא פדאה ומכרה גזבר לאחר אין יכול עוד לפדותה וכשיוצאה מיד הלוקח ביובל מתחלקת לכהנים אבל אם לקחה בנו של מקדיש אינה יוצאה הימנו ביובל להתחלק לכהנים דהכי תניא בערכין (דף כה:) ואם לא יגאל את השדה[ק] בעלים ואם מכר את השדה גזבר לאחר ולא לבן או אינו אלא לאחר ולא לאח כשהוא אומר לאיש הרי האח אמור הא מה אני מקיים לאחר לאחר ולא לבן ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האח מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה ולעבד עברי: **אדרבה מרבה אני את האח שכן קם תחת אחיו ליבום כלום יש יבום אלא במקום שאין בן הא אם יש בן אין יבום.** בניחותא: **אלא טעמא.** מאי מרבית לבן טפי מאח דאיכא האי פירכא דכלום יש יבום כו'. ומשני שדה אחוזה נמי מהאי פירכא כו' דאי לאו האי פירכא דכלום יש יבום לא קיימא לן לרבויי בן טפי מאח דהתם לא בן כתיב בהדיא ולא אח כתיב בהדיא אלא משום דקם תחת אביו ליעדה דכתיב בהדיא הוא דמרבינן להו ופרכינן עלה אדרבה מרבה אני את האח שכן קם ליבום ואיצטריך לשנויי עלה כלום יש יבום כו' [ר]הא אם יש בן אין יבום והתם ליכא למילף מדהכא תרתי והכא חדא דהא חדא וחדא נינהו אלא דאיכא יעידה בבן ויבום באח דכתיב בהדיא: **מה נרצע אינו עובד את הבן.** דכתיב (שמות כא) ועבדו לו ולא לבן: **להעניק.** בקרא דלעיל מיניה כתיב הענק והדר כתיב רציעה וכתיב בתריה ואף לאמתך תעשה כן ולהענק קאי: **אם כן.** דלהקישא לחודיה אתא נכתוב ואף לאמתך כן מאי תעשה לאגמורי נמי להענק: **דבר תורה.** מדאיצטריך [ש]למעוטי עבד עברי: **משבאו לרשות גר אסור.** להחליפם דקמתהני מאיסורי הנאה: **כי לא באו נמי.** מכי מיית עובד כוכבים זכה בחלקין והשתא קא מחליף להו אלא ש"מ הא דיורש את אביו עובד כוכבים לאו מדאורייתא הוא דאינו מתייחס אחר העובד כוכבים וקטן שנולד מאליו דמי[ת] אלא מדרבנן הוא: **שמא יחזור לסורו.** משום [א]ממונו: **עובד כוכבים את הגר.** שנתגייר האב: **וגר את הגר.** אב ובנו שנתגיירו: **לא יחזיר לבניו.** אם מת האב: **אין רוח חכמים נוחה הימנו.** אין דעת חכמים נוחה עליהם במעשיו כלומר אין מחזיקין לו טובה שלא הצריכוהו לכך:

ולידתו

למר למעוטי כספים למר למעוטי פרדות. צריך לפרש דמר ממעט כספים דוקא ומר ממעט פרדות דוקא אבל לפי ספרים דלא גרסינן[ב] ורא"י כספים משבחי בעסקא צריך לומר למעוטי פרדות וכ"ש כספים ומיהו קשה אמאי נקט כלל יקב והא מכלל ופרט דלעיל מלינו למעוטי לכך נראה [ג] לרבי דגרסינן למר לאתויי כספים ולמר לאתויי פרדות והשתא איצטריך שפיר יקב דאי לא כתיב יקב לא הוה מרבינן לא כספים ולא פרדות דהוה ממעטינן תרוייהו מצאן וגורן[א] אבל השתא דכתיב צאן וגורן ויקב הוי יקב כעין מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא[ד] לרבות לר"ש אתא לרבות פרדות דוקא דמשבחי בגופייהו ולר"א בן יעקב לרבויי כספים דוקא דמשבחי בעיסקא: **מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה.** פי' בקונטרס המקדיש שדה אחוזה פודה בית זרע חומר שעורים בנ' שקל כסף ואם לא פדאה ומכרה הגזבר לאחר (ב) כשיוצאה מיד הלוקח ביובל מתחלקת לכהנים אבל אם לקחה בנו של המקדיש מיד הגזבר אינה יוצאה מידו ביובל להתחלק לכהנים דכתיב ואם מכר את השדה לאיש אחר ולא לבן וא"ת אמאי לא קאמר ליה[ה] נחלה[ב] דבן קודם לאח [ו]וי"ל דלא חשיב אלא הנהו דליתנהו באח כלל ואיתנהו בבן אבל נחלה איתא נמי באח במקום שאין בן ובת[ג]:

חליפי עבודת כוכבים קא שקיל. ואין לומר טעמא משום ברירה כלומר השתא הוברר הדבר דזה חלקו[ד] דאם כן אפילו באו לרשותו נמי יהא מותר מהאי טעמא[ה] [ז]:

[אלא מדרבנן גזירה שמא יחזור לסורו כו'. והשתא לא הוי חליפי עבודת כוכבים דחכמים לא תקנו לו ירושה כי אם בהיתר דהם אמרו והם אמרו וא"ת אמאי יחזור לסורו הא מיד שנתגייר כקטן שנולד דמי ואם יחזור לסורו יש לו דין ישראל מומר[ח] [ו] וי"ל שיטעה להיות לו חלק ירושת אביו]. ת"י:

כאן

עין משפט
נר מצוה

קסג א ב מיי' פ"ג מהל' עבדים הלכה יד סמג עשין פד:

קסד ג מיי' שם פ"ב הלכה יב סמג עשין פג:

קסה ד מיי' שם פ"ד הלכה ד:

קסו ה מיי' שם פ"ג הלכה ז:

קסז ו מיי' שם פ"ב הלכה יב:

קסח ז ח מיי' שם פ"ג הל' יג:

קסט ט י מיי' פ"ו מהל' נחלות הל' ט י סמג עשין צו טוש"ע ח"מ סי' רפג סעי' א:

קע כ מיי' פ"ז מהל' עבודת כוכבים הל' ה [ופי"ג מהל' מאכלות אסורות הל' כג] טוש"ע י"ד סי' קמו סעיף ד: ל [מיי' פי"ג מהל' מאכלות אסורות הל' כג]:

קעא מ מיי' פ"ו מהל' נחלות הלכה י סמג עשין צו טוש"ע ח"מ סימן רפג סעיף א:

קעב נ טוש"ע ח"מ סי' קמז סעי' ג:

תורה אור השלם

1. הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן לוֹ: דברים טו יד
2. כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ: דברים טו יב
3. כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם: שמות כא ב
4. וְלָקַחְתָּ אֶת הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן: דברים טו יז
5. וְאִם אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת אֲדֹנִי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי: שמות כא ה
6. וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: שמות כא ו
7. וְחִשַּׁב עִם קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ: ויקרא כה נ

תוס' ר"י הזקן

עם קונהו מחשב. עברי הנמכר לעובד כוכבים*.

*הנדפס מכאן ואילך בד"ו שייך לדף כג, א [ובכת"י מתחיל כאן דף חדש, וכנראה אבד ההמשך].

מוסף רש"י

יכול נתברך בית בגללו מעניקים לו. דהכי כתיב קרא אשר ברכך ה' אלהיך תתן לו (ב"מ לא:). **דברה תורה כלשון בני אדם.** הכי משתעו בני אדם ודיברה תורה כלשון בני אדם וליכא למידרש מיניה כלום (נדרים ג.). **שכן קם תחת אביו ליעדה.** שאם קנה אביו אמה העבריה ורוצה בה ליעדה לו מיעדה ואין צריך לקדשה בכסף אחר אלא באותו כסף שנתן בה אביו כשקנאה היא מקודשת לו (ערכין כה:). **ליבום.** כדכתיב כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם ובן אין לו וגו' אבל הבן אינו מיבם את אמו. **ומשני כלום יש יבום וכו'.** הא יש בן אין יבום אלמא אפי' לגבי יבום קם הבן תחת אביו שהרי פוטר אותה ממנו (רשב"ם ב"ב קח:). **ותיפוק ליה דהכא תרתי.** ולמה לי לתרוצי כלום יש יבום (ערכין כה:). הכא תרתי יעידה ושדה אחוזה והכא חדא יבום (רשב"ם ב"ב קט.). **אין רוח חכמים נוחה הימנו.** אין לחכמים נחת רוח ממעשיו אלא חרון אף גורם להם שכועסין עליו (רשב"ם ב"ב קלג:).

מסורת הש"ס

א) [ב"מ לא: ספרי פ' ראה פיס' קנ], ב) [מס' עבדים פ"ב], ג) [ברכות לא: ערכין ג. כריתות יא.] יבמות עא. כתובות סז: גיטין מא: נדרים ג. ב"מ לא: לד: סנהדרין נו. סד: פה: ל: מכות יב. ע"ז כז. [זבחים קח:] נדה לב: מד., ד) [ע' תוס' ב"ב קט. ד"ה כיון], ה) ספרי פ' ראה פיס' קמח פסיקתא פ' ראה, ו) [לעיל יד ע"ב], ז) ב"ב קח: ערכין כה:, ח) [ירושלמי דפרקין ה"ב בשם בר פדייה, ע"ש], ט) ספרי פ' ראה פיס' קנז, י) [לעיל טו ע"א], כ) ב"מ עא., ל) לקמן כא:, מ) [תו"כ בהר פיסקא נט], נ) ע"ז סד. דמאי פ"ו מ"י תוספתא דמאי פ"ו הי"ב, ס) ע"ז סד:, ע) [נ"ל דתניא וכ"ה בר"ש שביעית פ"י מ"ט], פ) [נ"ל ה"נ], צ) [ויקרא כז, טז], ק) [שם שם, כ], ר) [בדפו"ר הוא דיבור בפ"ע הא אם יש בן אין יבום. בניחותא גרסינן והתם וכו'. לפנינו ע"פ מהרש"ל. אמנם מהרש"א מקיים גירסת דפו"ר ע"ש], ש) [ברש"י שברי"ף: למעט יורשי העובד כוכבים], ת) [יבמות כב ע"א], א) [ברש"י שברי"ף נוסף: יחזור לגיותו], ב) [לעיל בעמוד א], ג) [ס"א לר"י. (חכמת מנוח)], ד) [יומא מג ע"א], ה) [א"נ לענין נחלה], ו) [ב"ב קטו ע"א], ז) [ועי' היטב תוס' ע"ז סד: ד"ה תניא], ח) [עיין יבמות מז ע"ב],

הגהות הב"ח

(א) גמ' והתנן רוח חכמים. נ"ב משנה סוף שביעית: (ב) תוס' ד"ה מרבה וכו' ומכרה הגזבר לאחר **שוב אינו יכול לפדותה וכשיוצאה** מיד:

הגהות הגר"א

[א] גמ' והתניא. נ"ל והתנן (ומ"ש למעלה דתנן לוה. בדפו"י איתא דתניא ואף הגירסא דתנן א"ש ע' כללי הש"ס):

מוסף תוספות

א. [ד]הוה בעינן מילתא דדמיא לצאן וגורן אבל כספים ופרדות דלא דמי להו לא. תוס' רי"ד. ב. לרבות אפי' דבר הדומה להם קצת. שם. ולימא שכן קם תחת אביו לנחלה. רשב"א. ג. אלא שזה קודם לזה וקדימות לא קא חשיב. רשב"א. ד. אפי' הוה [ירושה] מדאוריתא מ"מ מותר למ"ד יש ברירה דלאו חליפי ע"ז נינהו דהוברר הדבר מעיקרא דהיינו חלקו וכו' ותירץ דע"כ האי תנא סבר דאין ברירה. תוס' הרא"ש. ה. דודאי אין טעם ההיתר מכח ברירה דא"כ אף בשנשתתפו היה מותר. תוס' ע"ז סד: ד"ה תניא. וכן בתוס' הרא"ש מביא ראי' מנשתתפו וביאור בתוס' עי' תשו' רע"א רבא אות ר'. ו. ותו לא ירית אבוה אע"פ שנשתמד. שיטה לא נודע למי.